

Leonarda Dacewicz
Uniwersytet w Białymstoku
Katedra Językoznawstwa Sławistycznego
ORCID: 0000-0001-5551-7208

KSIEGI METRYKALNE RZYMSKOKATOLICKICH PARAFII GRODZIENSKICH Z DRUGIEJ POŁOWY XIX WIEKU JAKO ŹRÓDŁO DO BADANIA ANTROPONIMII MIESZKAŃCÓW GRODNA W KONTEKŚCIE HISTORII MIASTA

P przedmiotem badań w niniejszym opracowaniu są księgi metrykalne trzech rzymskokatolickich parafii grodzieńskich: farnej, franciszkańskiej i bernardyńskiej z 2 połowy XIX wieku w kontekście historii miasta (księgi wcześniejsze, do 1864 roku, znajdują się w Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie, księgi z lat 1865–1918, i późniejsze, w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku. Wybór okresu chronologicznego wynika z postawionego celu badań, którym jest opis treści i struktury ksiąg z okresu przynależności Grodzieńszczyzny do Cesarstwa Rosyjskiego. Od lipca 1848 roku w administracji kościelnej dekanatu grodzieńskiego obowiązywał język rosyjski¹. Język polski do ksiąg metrykalnych parafii grodzieńskich stopniowo zaczął „powracać” dopiero po odzyskaniu niepodległości. W latach 1917–1919 w niektórych parafiach przejściowo używano języka łacińskiego i już polskiego, ale były i takie parafie, gdzie metryki nadal sporządzano w języku rosyjskim.

¹ Ten fakt stwierdziłam podczas kwerendy w Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie.

Wskazane powyżej badania źródeł historycznych zazwyczaj są prowadzone i opisywane w kontekście historycznym. Szczególnie ważny jest kontekst społeczno-polityczny i historia osadnictwa, a więc na początek historia grodu, a następnie miasta Grodna.

Historia Grodna w zarysie

Badacze nie są zgodni co do daty powstania Grodna. Aleksander Gostiew i Wiaczesław Szwed, powołując się na fragmenty *Latopisu Ipatiewskiego*, opisujące wydarzenia związane bezpośrednio z założeniem twierdzy książęcej *Городен*, twierdzą, że początki miasta sięgają roku 1116. Natomiast pierwsze wzmianki o Grodnie pojawiają się w 1127 roku w *Latopisie Ławrientiewskim*, *Latopisie Ipatiewskim* oraz *Latopisie Radziwiłłowskim*².

Zdaniem Józefa Jodkowskiego miasto powstało w XI wieku. Początkowo znajdowało się we władaniu książąt ruskich, w końcu XII wieku – książąt litewskich³.

Z kolei Leszek Bednarczuk twierdzi, że w wiekach XIII–XV książęta litewscy podporządkowywali sobie kolejne ruskie grody-księstwa w walce z Tatarami: Mińsk w XII w., Grodno, Nowogródek, Pińsk w XIII w. itd. Datowanie przejęcia miasta przez książąt litewskich na koniec XII w. (Jodkowski), czy też na początek wieku XIII (Bednarczuk), oznacza, że w tych twierdzeniach nie ma w zasadzie dużych rozbieżności⁴.

Na litewskie początki Grodna wskazuje także Henryk Łowmiański, który za założyciela miasta uważa Mendoga⁵.

Wśród badaczy nie ma także jednolitego stanowiska dotyczącego etymologii nazwy miasta. Michał Baliński i Tymoteusz Lipiński wywodzą nazwę miasta od słowiańskiego *grod* lub *horod*⁶, zaś L. Bednarczuk wskazuje na możliwe skandynawskie pochodzenie nazwy Grodno (strus.

² A. П. Гостев, В. В. Швед, *Кроник: летопись города на Немане 1116–1990 гг.*, Гродно 1993, с. 11–12.

³ J. Jodkowski, *Grodno*, Wilno 1990 (reprint z 1923), s. 4.

⁴ A. П. Гостев, В. В. Швед, *Кроник...*, с. 11–12; L. Bednarczuk, *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 2010, s. 46.

⁵ H. Łowmiański, *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 1, Wilno 1931, s. 34.

⁶ M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 3, *Wielkie Księstwo Litewskie*, Warszawa 1846, s. 356, [online] <https://polona.pl/item/starozytna-polska-pod-wzgledem-historycznym-jeograficznym-i-statystycznym-opisana-t-3,O-TEwNjY1/4/> [dostęp: 10.12.2020].

Horodno, litew. *Gardinas*, krzyżackie *Garthen*), podkreślając, że nazwa nie może być bałtycka (por. litew. *gardas* ‘chlew, zagroda’ – staroislandzkie *garðr* ‘gród, ogrodzenie’, *Gardariki* ‘Ruś – Państwo Grodów’)⁷. Z kolei J. Jodkowski akcentuje fakt, że Skandynawowie znali Grodno pod nazwą *Garti*, zaś Krzyżacy – *Gartena*, *Garten* lub *Gartin*. W języku litewskim zachowała się nazwa *Gardinas*, pochodząca od *gartas* lub *gardas*, które pierwotnie oznaczało ogrodzone miejsce, przeznaczone dla hodowli owiec, a później gród⁸.

Położenie strategiczne Grodna sprawiło, że było ono obiektem licznych najazdów (najazd tatarski, próby przejścia miasta przez książąt ruskich, najazdy krzyżackie). Czynniki te wpłynęły na kształt zabudowy. Gród został mocno ufortyfikowany i skutecznie odpierał próby opanowania go przez Krzyżaków⁹.

Pochodzenie etniczne średniowiecznej ludności Grodna było zróżnicowane. W pierwszej kolejności było warunkowane aktualną przynależnością polityczną. Załoga grodu była wówczas rumska albo litewska. Po wstąpieniu na tron Władysława Jagiełły, okresowo także polska. Grodno było też azylem dla ludności pruskiej i litewskiej uciekającej przed Krzyżakami. Od XIV wieku byli już w Grodnie Żydzi. Prawdopodobnie książę Witold sprowadził do Grodna Podolan¹⁰.

Prawa magdeburskie zostały nadane miastu przez Kazimierza Jagiellończyka w 1444 r. w Brześciu Litewskim. Od tego momentu Grodno posiadało władze miejskie. Nadano miastu herb: jeleni świętego Huberta biegnący w lewo, z krzyżem między rogami¹¹.

Kolejne, sprzyjające rozwojowi miasta przywileje przyznali Grodnu Aleksander Jagiellończyk, Zygmunt I Stary, Bona Sforza, Zygmunt II August, Stefan I Batory, Zygmunt III Waza¹².

Od XV do połowy XVII w. Grodno stało się jednym z największych miast handlowych na Białorusi. Znakomicie rozwijało się rzemiosło. W połowie XVII w. było ponad 30 rodzajów rzemiosła. Wiele przywilejów nadawanych przez kolejnych władców dotyczy kupców i kramarzy, jednak nie była to jedyna wyróżniana grupa zawodowa. Struktura zawodowa mieszkań-

⁷ L. Bednarczuk, *Językowy obraz...*, s. 46.

⁸ J. Jodkowski, *Grodno...*, s. 21.

⁹ A. П. Гостев, В. В. Швед, *Кронон...*, c. 13; M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska...*, t. 3, s. 357; J. Jodkowski, *Grodno...*, s. 4.

¹⁰ *Grodno w XVIII wieku. Miasto i ludność (na tle trendów rozwojowych od średniowiecza do 1939 roku)*, pod red. A. Woltanowskiego i J. Urwanowicza, Białystok 1997, s. 10–13; H. Łowmiański, *Studia...*, s. 368–369.

¹¹ J. Jodkowski, *Grodno...*, s. 9; *Grodno w XVIII wieku...*, s. 10.

¹² *Grodno w XVIII wieku...*, s. 10–13.

ców Grodna była zdecydowanie bardziej zróżnicowana. Miasto zamieszkiwali m.in.: murarze, strycharze, garncarze, cieśle, bednarze, szewcy, kowale, kotlarze, płatnerze, ślusarze, stolarze, cyrulicy, brukarze, złotnicy, rzeźnicy, rybacy, krawcy, garbarze, tkacze, kuśnierze, zegarmistrze, karczmarze, młynarze itp.¹³

Miasto było miejscem spotkań dyplomatycznych władców litewskich z zagranicznymi gośćmi, zarówno w średniowieczu, jak i w czasach nowożytnych. Jego funkcja polityczna była stopniowa rozszerzana. Odbywały się tam między innymi sejmy litewskie, ogólnopolskie zjazdy litewskie, komisje wojskowe, sejmiki smoleńskie, sejmy Rzeczypospolitej. W 1673 r. na posiedzeniu Sejmu przyjęto postanowienie, że każdy trzeci Sejm będzie odbywał się w Grodnie (oprócz sejmów elekcyjnych i koronacyjnych). W roku 1685 postanowienie zostało dodatkowo potwierdzone¹⁴.

W Grodnie miał miejsce ostatni i jeden z najbardziej burzliwych sejmów Rzeczypospolitej szlacheckiej. Ten sejm, zwany „niemym”, zatwierdził II rozbiór Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W grudniu 1794 r. król Stanisław August Poniatowski otrzymał od Katarzyny II nakaz zamieszkania w Grodnie, a 25 listopada 1795 r. na Nowym Zamku w Grodnie zrzekł się tronu. W Grodnie dokonały się istotne zmiany administracyjne. Królewski gród zamienił się w prowincję: „Расійскае панаванне у Гародні пачалося з адміністрацыюнага перадзелу. Каралеўскі горад ператвараўся у правінцыю. У студзені 1801 г. была ўтвораная Літоўска-Гарадзенская губ. (так яна называлася да 1840 г.) з цэнтрам у Гародні”¹⁵.

Stratygrafia społeczna

Pierwszy szacunek liczby mieszkańców Grodna w XVI w. przedstawił Jerzy Ochmański. Według jego ustaleń liczba ludności wynosiła 3468 osób. Osiemnastowieczne Grodno nie posiada żadnych oszacowań ludności. Cytowany w pracy J. Gordziejewa William Coxe stwierdził na podstawie oglądu, zapewne dość pobieżnego, że jest to słabo zaludnione miasto: „Grodno jest wielkim

¹³ B. V. Швед, *Гісторыя развіцця рамяства у Гродне*, Ліда 2014, с. 108–110.

¹⁴ B. V. Швед, А. Гостев, *Горадня*, Гродна 1997, с. 30; J. Ochmański, *Historia Litwy*, Wrocław 1982, s. 90.

¹⁵ А. Краўцэвіч [і інш.], *Гародня Х–XX стст. Каралеўскі горад з правінцыйным лёсам*, Гародня 2014, с. 158–161, 163–171.

miastem, rozłożonym na znacznej przestrzeni, ale nie zamieszkuje go więcej niż trzy tysiące chrześcijan (nie licząc zatrudnionych w manufakturach) i tysięcy Żydów”¹⁶.

Według spisu ludności przeprowadzonego w Grodnie w 1789 r. liczba mieszkańców miasta wyniosła 5653; w 1794 (insurekcja kościuszkowska) tę liczbę oszacowano na 6431 osób. Na przełomie XVIII i XIX wieku liczba ludności Grodna wahała się w granicach 5,5–6,5 tysiąca osób. Dopiero na początku XIX stulecia jej przyrost był wyraźniejszy: 1811 r. – 10 517, 1815 – 9 873, 1817 – 5 019, 1824 – 6 974, 1825 – 9 968¹⁷.

Opracowania na temat urbanistycznego rozwoju Grodna przedstawiały kulturę miasta właśnie jako „specyficznego ośrodka kulturotwórczego”, zamieszkanego przez różne grupy społeczne. Właścicielami licznych posiadłości w Grodnie w XVIII w., należących do szlachty i arystokracji, byli przedstawiciele takich rodów jak: Radziwiłłowie, Sapiehowie, Massalscy, Ogińscy, Potoccy, Aleksandrowiczowie, Tyzenhauzowie, Sanguszkowie. J. Gordziejew pisze: „[...] У 1789 г. только пять магнатских родов: Радзівілам, Патоцкім, Масальскім, Агіньскім, ды Тыдзенгаўзам – надлежала 236 [...] дымоў, ці каля 23 усіх пляцаў горада, у той час, як гарадской юрысдыкцыі падпарадкоўвалася 198 дымоў”¹⁸.

Z różnych względów nie wytworzyła się jednolita kultura mieszczańska. Najbogatszą i najbardziej wpływową warstwę społeczności miejskiej stanowił patrycjat. W XVIII w. reprezentowany przez kilkanaście osób. Wyróżnikiem przynależności do najwyższej warstwy mieszczańskiej było sprawowanie urzędów samorządu miasta. Większość przedstawicieli tej warstwy społecznej skupiała się na działalności handlowej, niektórzy prowadzili warsztaty rzemieślnicze. Jednym z najzamożniejszych przedstawicieli elity mieszczańskiej w XVIII w. był prezydent Józef Badaraki¹⁹.

Z racji tego, że w Grodnie koncentrowało się gospodarcze i kulturalne życie regionu, było ono atrakcyjnym miejsce do osiedlenia się dla zbiegów chłopskich oraz przybyszów – mieszczan, a także szlachty i duchowieństwa²⁰.

¹⁶ J. Ochmański, *Historia...*; J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna w XVIII wieku*, Toruń 2002, s. 249–250.

¹⁷ А. Лютый, *Социально-экономическое развитие городов Белоруссии в конце 18 – первой половины 19 века*, Минск 1987, с. 31; J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna...*, s. 250.

¹⁸ Ю. Гардеев, *Магдэбурская Гародня*, рэд. А. Смалянчук, Wrocław 2007, s. 213, 216.

¹⁹ Tamże, s. 251.

²⁰ Tamże, s. 255–256.

Awans społeczny można było osiągnąć poprzez karierę duchowną, stąd też wśród księży zakonnych w Grodnie znaleźli się członkowie najzamożniejszych rodów mieszczańskich. Liczebność elit mieszczańskich Grodna w XVIII wieku jest trudna do oszacowania. W grodzieńskich księgach miejskich odnotowano blisko 50 rodów należących do tej zamożnej warstwy. Sporej liczbie grodzieńskich mieszczan z końcem 1790 r. sejm nadał tytuły szlacheckie (rajca Józef Żyliński, pisarz wójtowski Józef Sidorowicz, rajca i poczmistrz Wawrzyniec Sobolewski, wójt Józef Zieliński)²¹.

Odrębną warstwę społeczną stanowili najbiedniejsi mieszkańcy Grodna, czyli plebs. Tworzyli tę grupę społeczną niewykwalifikowani pracownicy, trudniący się obsługą miasta oraz służba domowa. Służbę posiadała szlachta, rzemieślnicy oraz zamożni Żydzi. Do plebsu zaliczano także czeladników. Ponadto wymienić tu należy ludzi ubogich, żebraków oraz osoby ze społecznego marginesu. Byli oni pozbawieni praw miejskich, i na ogół nie posiadali środków do utrzymania²².

Grodzieńscy rzemieślnicy, zrzeszeni w dziesięciu cechach, uprawiali ponad 80 zawodów. W XVIII wieku w Grodnie dominowały rzemiosła budowlane i im pokrewne (murarze, strycharze, garncarze) oraz odzieżowo-skórzane. Przed III rozbiorem Rzeczypospolitej w 1894 r. w Grodnie było 268 rzemieślników (chrześcijan i żydów) uprawiających 45 rodzajów rzemiosł. Przewaga była po stronie rzemieślników żydowskich, np. w roku 1831: 206 chrześcijan, 713 wyznania mojżeszowego²³.

Dość szczegółowe informacje na temat życia zawodowego i form działalności społecznej mieszkańców Grodna (w tym administracji miejskiej, rzemiosła i handlu, oświaty, dobroczynności itd.) znajdziemy w pracach Jerzego Gordziejewa²⁴.

Struktura wyznaniowo-narodowościowa

Od drugiej połowy X w. zamieszkane przez Bałtów obszary dorzecza Niemna zostały skolonizowane przez Słowian wschodnich, którzy zakładali miasta, w tym także Grodno²⁵. O dominacji ludności wschodniosłowiańskiej świadczy założenie w XII w. w mieście kilku kościołów obrządku prawosławnego. Jednakże zakłada się, że w okresie średniowiecza mogły tu istnieć także skupiska

²¹ J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna...*, s. 256–257.

²² Tamże, s. 257–258.

²³ B. B. Швед, *Гісторыя...*, s. 116–117.

²⁴ J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna...*, s. 272–321.

²⁵ А. Краўцэвич [i insh.], *Гародня X-XX стст...*, s. 60.

bałtyckie lub mazowieckie. Przeobrażenia w strukturze ludności Grodna zostały zapoczątkowane w 2 połowie XVI wieku. Zdaniem Zinowija Kopysskiego w XVI-wiecznym Grodnie 80% mieszkańców miasta stanowili Białorusini²⁶.

W okresie nowożytnym struktura etniczna Grodna ulegała ciągłym zmianom. Brak ksiąg miejskich z XVI i częściowo z XVII wieku stanowi istotną przeszkodę w sporządzeniu rzetelnej charakterystyki struktury ludności miasta. Na podstawie zachowanych źródeł można stwierdzić, że w połowie XVI stulecia ludność litewska stanowiła niewielki procent mieszkańców, w aktach z wieku XVII odnotowano nieliczne nazwiska wskazujące na narodowość litewską²⁷.

Ludność polska zaczęła pojawiać się w Grodnie pod koniec XIV wieku. Zdecydowanie liczniejsze polskie osadnictwo można łączyć z faktem uzyskania praw miejskich²⁸.

Niemieckie nazwiska pojawiają się w źródłach z początku XVI stulecia, w 2 połowie tegoż stulecia fala imigrantów z Prus powiększyła się. Kolejnych przybyszów odnotowano w aktach miejskich z lat 60.–70. XVII wieku. Nazwiska niemieckie można spotkać wśród mieszkańców miasta także w kolejnych stuleciach.

Od XV wieku okolice Grodna zasiedlała ludność tatarska. W podgrodzieńskiej wsi Łosośna stał wzmiankowany w 1540 roku meczet. Tatarzy nie osiedlali się w mieście i nie nabywali tu nieruchomości. Natomiast bezprawnie wciągano ich do robót na rzecz grodu i miasta.

Ponadto Grodno zasiedlali Żydzi. Źródła potwierdzają istnienie ich gminy już w 1 połowie XV wieku. W XVIII stuleciu ludność żydowska stanowiła najliczniejszą grupę etniczno-wyznaniową w mieście.

Od początku XVI wieku w Grodnie mieszkało kilkudziesięciu rosyjskich kupców-jeńców, którzy dostali się do niewoli po bitwie pod Orszą w 1514 roku. Nieliczne rosyjskie nazwiska pojawiają się także w latach 90. XVIII wieku. „Miasto było stopniowo zasiedlane przez ludność mieszczańską z różnych regionów Rzeczypospolitej oraz innych krajów. Oprócz ludności białoruskiej i polskiej do miasta napływali przedstawiciele innych narodowości”²⁹.

W XVIII wieku Grodno było miastem średniej wielkości zamieszkanym przez 5–6 tysięcy ludzi. „Próba scharakteryzowania narodowościowej struktury Grodna w XVIII w. doprowadza do

²⁶ J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna...*, s. 259–260.

²⁷ Tamże, s. 260.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 261–262.

wyłonienia kilku grup. Białorusini byli zarówno unitami, jak i katolikami. Przynależność do jednej grupy wyznaniowej wraz z ludnością polską uniemożliwia precyzyjne oszacowanie z osobna tych dwóch narodowości w strukturze społecznej miasta. Łącznie Białorusinów i Polaków mogło być wówczas około 3 tysiące osób. Nikły odsetek stanowiła ludność niemiecka, przeważnie protestanka. Ilość Żydów w tym czasie dochodziła szacunkowo do 3 tys. osób³⁰.

W 1 połowie XIX wieku strukturę wyznaniowo-narodowościową cechowała różnorodność. W mieście dominowały dwie grupy wyznaniowe: prawie 70% ludności miasta stanowili Żydzi (grodzieńska gmina żydowska należała do pięciu największych w Wielkim Księstwie Litewskim), zaś około 25% katolicy. Protestantami w ówczesnym Grodnie w większości byli Niemcy. Do mieszkańców wyznania prawosławnego należeli Rosjanie, urzędnicy administracji i sądownictwa, wojskowi oraz policjanci. Była to ludność napływowa, która pojawiła się w Grodnie w okresie zaborów. Ludność unicką stanowili Białorusini. Narodowościowa przynależność reprezentantów wyznania mojżeszowego lub mahometańskiego odnosi się odpowiednio do Żydów i Tatarów. Wśród mieszkańców Grodna spotykamy Białorusinów, Polaków, Żydów, rzadziej Niemców, Włochów i Francuzów³¹.

Pierwszy wykaz struktury narodowościowej ludności katolickiej dekanatu grodzieńskiego został przeprowadzony przez proboszczów parafialnych w 1906 roku. Wykaz określa katolików dwóch parafii miasta Grodna, franciszkańskiej i pobernardyńskiej – przeważnie jako Białorusinów. Łącznie było ich 11 976 osób. Nie wiadomo, jaki odsetek katolików i jakiej narodowości tych parafii mieszkał w mieście, zaś jaki we wsiach podmiejskich. Pominięcie w opisie parafii farnej grodzieńskiej dodatkowo komplikuje analizę składu narodowościowego wyznawców katolicyzmu. Ze sporządzonego w 1906 roku spisu wynika, że ludność katolicką w powiecie stanowili Polacy i Białorusini³².

Pod względem liczebności grodzieńska gmina żydowska należała do pięciu największych w Wielkim Księstwie Litewskim. Na początku XIX wieku odsetek ludności żydowskiej wynosił 70% mieszkańców Grodna³³.

W końcu XIX wieku, zgodnie z danymi spisu powszechnego z 1897 roku³⁴, w Grodnie mieszkało wówczas prawie 47 000 mieszkańców [*Первая всеобщая перепись населения Российской*

³⁰ Tamże, s. 265.

³¹ Tamże, s. 264.

³² Tamże, s. 264–265.

³³ Tamże.

³⁴ *Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г.*, т. XI, *Гродненская губерния*, под ред. и с предисл. Н.А. Тройницкого, Петербург 1904, online: <https://www.prilib.ru/item/436627> [dostęp: 10.12.2020].

Империи 1897 г.]. Większość stanowiła ludność miejscowa, stale przebywająca w mieście (obco-krajowcy to zaledwie 144 osoby, a osoby czasowo przebywające w Grodnie to 1637 osób). Do ogólnej liczby wliczono stacjonujących żołnierzy wraz z rodzinami (ponad 10 000). Tak duża liczba wojskowych była uzasadniona m.in. zagrożeniem ze strony Prus Wschodnich i Galicji. Obywatele innych państw to przybysze z Niemiec, Austro-Węgier, Szwajcarii, Serbii, Wielkiej Brytanii, USA, Włoch, Brazylii, Holandii, Korei i Rumunii.

Spis powszechny dostarcza także danych o pochodzeniu stanowym ludności: 29% ogółu mieszkańców to chłopi (do liczby tej wliczano żołnierzy odbywających służbę wojskową w grodzieńskim garnizonie i przedstawicieli zdegradowanej drobnej szlachty), do rodzin szlachty rodowej zaliczono 5,3% wszystkich mieszkańców, do rodzin tzw. szlachty osobistej, sprawującej wysokie urzędy cywilne i stanowiska wojskowe – 4%, rodziny tzw. obywateli miejskich to 0,6% ludności, kupców stanowych – 1,1%, pozostałych mieszczan – 58,9%. Duchowni wyznań chrześcijańskich stanowili 0,3% mieszkańców Grodna.

W końcu XIX wieku wyznanie prawosławne zadeklarowało około 30% mieszkańców Grodna, a katolickie – około 18,5%. Wśród mieszkańców znajdowali się też liczni wyznawcy judaizmu, a także ewangelicy i mahometanie³⁵.

Grodzieńskie parafie i kościoły parafialne w przekroju historycznym

W okresie przedrozbiorowym i porozbiorowym dekanat grodzieński wchodził w skład diecezji wileńskiej. W Grodnie były trzy parafie rzymskokatolickie.

Najstarszą świątynią, zlokalizowaną w rynku głównym miasta, był katolicki kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Bożej, ufundowany przez wielkiego księcia Witolda w 1392 roku. Jak pisze J. Gordziejew, „Узвядзенне першага каталіцкага храма ў Гародні на схиле 14 ст. была звязана з пачаткам хрышчэння этнічных літоўскіх зямель”³⁶. „*Самы старажытны дакумент рыма-каталіцкай парафіі з сядзібай у Фары Вутаўта паходзіць з 1494 г.*”³⁷.

³⁵ A. Dobroński, *Mieszkańcy Grodna w 1897 roku*, [w:] *Grodno w XVIII wieku. Miasto i ludność*, Białystok 1997, s. 175–188.

³⁶ Ю. Гардееу, *Магдэбургская Гародня...*, s. 80.

³⁷ А. Краўцэвіч [i інш.], *Гародня X–XX стст...*, s. 68.

Kościół parafialny, tzw. Fara Witolda, został skasowany i z biegiem czasu przerobiony na sobór prawosławny. W roku 1797 zastąpiono go innym, o czym pisze Jan Kurczewski: „Parafjalny, p. t. N. Maryi P., zbudowany i uposażony przez Witolda”. Otrzymał liczne nadania od Kazimierza Jagiellończyka. „Skasowany 1797 roku; przerobiony na sobór prawosławny, spalił się ok. 1890 r.”.

„Grodno, 1 kl., kościół farny, p. t. św. Franciszka Ksaw., wzniesiony 1654 r. przez biskupa smoleńskiego Franciszka Dołmat-Isaykowskiego dla jezuitów (ob. Kolegja), ukończony 1663 r., konsekrowany 1667 r. przez biskupa wileń. Aleksandra Sapiechę. Po skasowaniu w r. 1797 pierwotnego parafjalnego kościoła, zaliczony do parafjalnych. Kaplice: na cmentarzu murowana i w *Grandziczach* p. t. św. Rocha”³⁸.

Bernardyni zaczęli budować swój kościół z końcem XVI w., chociaż zakon otrzymał nadania ziemskie (miejsce po dawnym dworze książęcym) w Grodnie znacznie wcześniej.

Kościółowi pobernardyńskiemu nadano tytuł parafjalnego w roku 1852 (na ten rok datowane są też pierwsze księgi metrykalne (zob. *Выписи Метрической Книги Гродненской Бернардинской Римско-Католической Церкви. Часть первая. О Родившихся съ 17 числа месяца Августа 1852 года*) [Archiwum Historyczne Litwy]).

Potwierdza ten fakt J. Kurczewski: „*Pobernardyński*, 3 kl., p. t. Znalezienia Krzyża św., wymurowany z klasztorem 1595 r. przez Zygmunta III, konsekrowany 1618 r. przez biskupa Wołłowicza (ob. klasztor). Parafjalny od r. 1852. Kaplice: *Poniemuń.*, *Kochanów* zaś skas. 1865 r.”³⁹.

Jak wynika z zachowanych źródeł, Parafia Zaniemeńska Franciszkańska została powołana już w 1698 lub rok wcześniej. Z kolei J. Gordziejew twierdzi, że „[...] францысканская парафія была заснавана у 1758 г. Гетая думка абапіралася на факт захавання касцёльных метрык пахавання. На самой справе, францысканцы пачалі душпастырскую дзейнасць сярод насельніцтва Занямоння адразу пасля пасялення ў горадзе...”⁴⁰.

J. Kurczewski napisał: „*Franciszkański*, parafjalny, p. t. N.M. P. Anielskiej, wymurowany 1635 r. przez Eustachego Kurcza (ob. klasztor), konsekrowany 1761 r. przez biskupa Towiańskiego. Kaplice: *Augustówek* i na cmentarzu murowana, zbudowana 1854 r.”⁴¹.

³⁸ *Biskupstwo wileńskie. Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa Djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, oprac. J. Kurczewski, Wilno 1912, s. 223.

³⁹ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 223.

⁴⁰ J. Gordziejew, *Socjotopografia Grodna...*, s. 271.

⁴¹ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 222.

Z parafii farnej częściowo zachowały się oryginalne i w kopiach metryki chrztów z 1712 roku ślubów z 1750 i pogrzebów z 1756 r. Księgi oryginalne są przechowywane w archiwum w Grodnie, a kopie – w Wilnie. Oryginalne księgi i ich kopie zaniemeńskiej parafii franciszkańskiej zachowały się w państwowych archiwach Grodna i Wilna, a także w archiwum parafii Matki Bożej Anielskiej przy kościele franciszkanów. Są to metryki chrztów z 1698 roku, ślubów z 1706 i zgonów z 1758 roku⁴².

Centrum każdej parafii jest parafialny kościół, dla mieszkańców Grodna była to Fara księcia Witolda. Świątynia niejednokrotnie ulegała zniszczeniu (wskutek wojen, pożarów) i była odbudowywana. W tym kościele zawsze odbywało się uroczyste rozpoczęcie sejmiku Rzeczypospolitej. Działały przy nim ważne religijne bractwa, m.in. Bractwo Św. Trójcy, kościoły zakonne oraz prywatne kościoły i kaplice. W zaniemeńskiej parafii były i inne kościoły oraz działało Bractwo Świętego Antoniego Padewskiego⁴³.

Warto przy tym wspomnieć, że pod względem liczby placówek zakonnych Grodno było na jednym z pierwszych miejsc w Wielkim Księstwie Litewskim. W okresie nowożytnym były tu siedziby aż 12 zakonów⁴⁴.

Księgi metrykalne ochrzczonych/urodzonych (родившихся), poślubionych (бракосчета-вшихся) i zmarłych (умершихъ)

Kolejnym zagadnieniem, które przedstawia niniejsze opracowanie, jest treść i struktura notacji metrykalnych chrztów, ślubów i zgonów oraz alfabetyczne imienne spisy osób, które przyjęły dany sakrament. Spisy sporządzano na koniec każdego roku, poczynając od 1875 r. (odnotowano nieliczne przypadki obecności spisów we wcześniejszych rocznikach ksiąg).

Księgi metrykalne, prowadzone w języku rosyjskim, posiadały podobną strukturę rubrykalną i te same elementy treści, które uwzględniano wcześniej w księgach spisanych po polsku⁴⁵.

⁴² А. Краўцэвіч [i інш.], *Гародня Х–ХХ стст.*..., s. 73.

⁴³ Тамże, s. 73–75.

⁴⁴ Ю. Гардееў, *Магдэбурская Гародня*..., с. 341.

⁴⁵ L. Dacewicz, *Księgi metrykalne dekanatu Białostok, Grodno i Sokółka z II połowy XIX w. jako źródła do historii społeczeństwa polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza*, [w:] *Archiwalne dziedzictwo. Białostockie Studia Historyczno-Kościelne XVIII*, red. A. Szot, Białostok 2017, s. 77–89.

Księgi metrykalne chrztów parafii grodzieńskich – notacje metrykalne i spisy alfabetyczne ochrzczonych

W księdze metrykalnej chrztu (*liber baptisatorum*), prowadzonej w języku rosyjskim, notacja zajmowała dwie strony, bowiem zawierała więcej rubryk niż we wcześniejszych księgach prowadzonych w języku polskim. Poszczególne rubryki zawierały następujące informacje: pierwsza rubryka – nazwisko ochrzczonego dziecka (lub nazwisko rodziców w formie liczby mnogiej), druga – numer aktu metrykalnego, trzecia podwójna – płeć dziecka, czwarta podwójna – datę urodzin i datę chrztu, piąta – informację: kiedy, gdzie i kto ochrzcił dziecko, szósta – pochodzenie społeczne rodziców, imiona i nazwisko rodziców, nazwisko rodowe matki, parafia i miejsce narodzin dziecka, w siódmej – imiona i nazwiska rodziców chrzestnych (czasami dodatkowo przy chrzcie dzieci szlacheckich, sporadycznie mieszczańskich, imiona i nazwiska asystentów, którymi byli mężczyźni), czasami pochodzenie społeczne, nieobligatoryjnie rubryka ósma (na ogół pusta) zatytułowana *Рукоприкладство свидетелей записи по желанию*, czyli podpisy świadków/rodziców chrzestnych⁴⁶.

We wszystkich notacjach obligatoryjnie wskazywano pochodzenie społeczne rodziców dziecka (mniej konsekwentnie rodziców chrzestnych, zwłaszcza pochodzenia chłopskiego), w przypadku szlachty dodatkowo nazwy wykonywanych zawodów (szczególnie stopni wojskowych), pełnionych funkcji, piastowanych godności, np. Parafia Farna 1885: *Дворянъ Статскаго Совѣтника Ивана и Софіи изъ Олдаковскихъ Каленкевичевъ законныхъ супруговъ дочь...* [karta 15]; *Наборщика Болеслава и Юзефы Мрозовскихъ Ринкевичевъ законныхъ супруговъ дочь...* [k. 7]; *Забилетнаго фельдфебеля Мартина и Антонины изъ Ласовъ Павлючиковъ законныхъ супруговъ дочь...* [k. 7]; *Подпоручика 101 пльхотнаго Пермскаго полка Осипа и Алины-Маріи изъ Окушковъ Юхневичевъ законныхъ супруговъ дочь...* [k. 9]; *Надворнаго Совѣтника Владислава и Емилиі урожденной Бильспинъ Трояновскихъ законныхъ супруговъ дочь...* [k. 12]; *Титулярнаго Совѣтника Владислава и Валеріи изъ Эсьмонтовъ Гедройціевъ, законныхъ супруговъ сынъ...* [Parafia Bernardyńska 1885, k. 74].

Są to bardzo ważne informacje zarówno dla badaczy historyków, socjologów, jak i onomastów.

⁴⁶ L. Dacewicz, *Stabilność konwencji w tekstach ksiąg metrykalnych w zaborze rosyjskim*, [w:] *Konwencja i kreacja w tekstach kultury*, red. M. Karwatowska, Chełm 2016, s. 217–234.

Oryginalne przykłady fragmentów notacji chrztu (w rubrykach 5, 6, 7): Parafia Zaniemeńska-Franciszkańska 1875, k. 151v-152:

Тысяча восемьсотъ семьдесятъ пятого года Апрѣля двадцатого дня въ Занеменскомъ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Францишканскомъ приходскомъ костелѣ окрещено дитя по имени Анна ксендзомъ Флоріаномъ Лавничемъ ордена св. Францишка съ совершеніемъ всехъ обрядовъ таинства.

Крестьянъ Осипа и Анны съ Курчевскихъ Сенкевичевъ законныхъ супруговъ дочь, родившаяся сего года и месяца девятнадцатого дня в деревнѣ Камионке.

Восприемниками были Осипъ Добржецкій съ Анною Добржецкою дъвицею.

Akty metrykalne chrztów i alfabetyczne roczne wykazy ochrzczonych zawierają bogactwo nazw osobowych w postaci różnorodnych zestawień. W poszczególnych okresach stosowano różne sposoby identyfikacji rodziców i rodziców chrzestnych. Imiona ochrzczonych dzieci były podawane odpowiednio w polskiej lub rosyjskiej (cerkiewnej) wersji językowej, np. Выписи метрической книги Гродненской Фарной Римско-Католической приходской церкви. Часть первая О родившихся съ 1. числа января месяца 1876. года.

Алфавитъ: Будкевичъ Јосифъ, Бернатовичъ Анна, Бондаровъ Брониславъ, Будлевскій Александръ, Быльчинская Софія, Бѣлявская Анна, Бугайскій Владиславъ, Бондарова Бронислава.

Алфавитъ къ Выписи изъ метрической книги о родившихся и крещенныхъ в Занеменско-Гродненскомъ Римско-Католическомъ Францишканскомъ приходскомъ костелѣ въ 1875 году:

Бяла Анля Антоновна, Буйко Константинъ Антоновичъ, Воронюковна Михалина Осиповна, Витуль Антонъ сынъ Анны, Вашкевичъ Антонъ Викентьевичъ, Витулевна Антонина Антоновна, Витуль Казимиръ Степановъ, Гринчель Павелъ Клементьевъ, Гибульска Антонина Антоновна.

Notowano urodzenia nieślubne, np. Незаконнорожденная дочь родившаяся сего года Марта 13 д. въ деревнѣ Зарицъ сего прихода [Farna 1885, k. 10].

W księgach prowadzonych po rosyjsku polskie określenie *szlachcic* lub *szlachetnie urodzony* zastąpiono nominacją *дворянин* lub *благородный*; *mieszczanin* (we wcześniejszych polskich księgach *ślawetny*) zyskał identycznie brzmiący odpowiednik *мещанин*, *chłop* (też *pracowity*) ma odpowiednik *крестьянин*. O skonwencjonalizowaniu tego elementu treści świadczy fakt, że występuje zarówno w księgach prowadzonych w języku polskim, jak i rosyjskim i wówczas, gdy są

inne określenia wskazujące na pochodzenie, piastowany urząd czy posiadany stopień wojskowy czy nazwę zawodu itd., np. *Меицанъ родителей Антона и Каролины урожденной Томашевской Масальскихъ...* [Parafia Bernardyńska 1852, k. 56]; *Крестьянъ Петра и Доминики урожденной Кучинской Старисинскихъ....* [Parafia Farna 1852, k. 25]; *Дворянъ Осипа и Маріи урожден. Демидовичевны Шимановскихъ..., Крестьянъ Андрея и Аполони съ Гацкевичевъ Кльвяковъ законныхъ супруговъ...* [Franciszkańska 1875, k. 22]; *Дворянъ Статскаго Совѣтника Ивана и Софіи изъ Олдаковскихъ Каленкевичевъ...* [Franciszkańska 1885, k. 15]; *Дворянъ Антона-Владислава и Теофили-Елены урожденной Езерской Блажеевскихъ законныхъ супруговъ сынъ родившийся 1879. года Декабря 7. дня въ г. Гроднѣ тогожъ Прихода* [Farna, k. 3]; *Предмѣщанъ Исидора и Петронели урожденной Быльчинскихъ Гудчинскихъ законныхъ супруговъ дочь, родившаяся сего 1880. года Января 13. дня въ деревни Грандзичахъ тогожъ Прихода* [Farna, k. 4].

Z obowiązujących wzorców, które ustalono na XXIV sesji soboru trydenckiego w 1563 r., a następnie uzupełniono, precyzyjnie uregulowano i ogłoszono w *Rytuale Rzymskim* w 1614 r., wynika, że należało podawać zawód wszystkich głównych uczestników ceremonii bez względu na stan społeczny, w praktyce spełnianie tego zalecenia odnosiło się głównie do szlachty, ponieważ ważne urzędy piastowała głównie szlachta⁴⁷.

Księgi metrykalne ślubów parafii grodzieńskich – notacje metrykalne i spisy alfabetyczne poślubionych

W notacji metrykalnej ślubu (*Liber matrimonium*) zasadniczo powinny być odnotowane: imiona i nazwiska obojga nowożeńców, ich stan cywilny, społeczny lub zawodowy, a także imiona i nazwiska ojców obojga nupturientów, miejsce zamieszkania, imiona i nazwiska świadków wraz z ich tytułaturą stanową, zawodem, urzędem i miejscem zamieszkania, informacja o ogłoszonych trzech zapowiedziach [6, 100]. Księgi były tytułowane na wzór: *Выписи метрической книги Занеменско-Гродненской Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть вторая О бракосочетавшихся. съ 1 числа Мѣсяца Января 1880 года*; przykład notacji z księgi ślubów w zapisie rubrykalnym:

⁴⁷ R. Kotecki, *Rejestracja metrykalna wiernych w świetle potrydeckiego ustawodawstwa kościoła katolickiego*, „Nasza Przyszłość” 2009, nr 112, s. 65–66; J. Kurpas, *Początki ksiąg metrykalnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1961, nr 2, s. 5–41.

Nr	Число вѣнчанія?	Когда? гдѣ? и по коликократномъ оглашеніи венчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ и кто поручатели или свидетели?
3	9	Тысяча восемьсотъ семьдесятъ пятого года февраля девятого дня в Занеменско- Гродненском Фран- цишканском Римско-Католическом Приходском Костель ксендзъ Петръ Стецкевичъ по троекратномъ огло- шеніи изъ коихъ первое 26 Января второе 2 и третье 9 февраля сего года предъ народомъ со- бравшимся на литургию сдѣлана	Кресьянина Осипа Кльвяка юношу 24 летъ съ крестьянкою Кристиной Зе- зюлевною львицею 33 летъ обеихъ съ деревни Каміон- ка тогож прихода прихожанъ по сдѣланіи предварительного строгого на письме изъяснительного исследования о препятстви- яхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно по изъявленному отъ облихъ лицъ взаимному согласію внесенным зна- ками обнаруженному	Крестьянъ Андрея и Аполони съ Гацкевичевъ Кльвяковъ законныхъ супруговъ сына съ крестьянъ Матвѣя и Катерины съ Сурмачовъ Зезюлевъ законныхъ супруговъ дочерью бракомъ соче- талъ и въ меце... костела торжественно побогосла- вилъ въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Осипа Кльвяка Михаила Шока Викентія Шевелин- ского и многихъ другихъ при том находящихся

Informacja zawarta w poszczególnych rubrykach metryk ślubu jest adekwatna do pytań, które stanowią tytuły rubryk. Biorąc pod uwagę wzorcowy formularz aktu ślubu można stwierdzić, że w przypadku świadków na ogół nie podawano informacji o wykonywanym zawodzie, piastowanym urzędzie i miejscu zamieszkania. Zwracano zaś uwagę na tytułaturę stanową, zwłaszcza w przypadku warstw uprzywilejowanych, arystokracji, szlachty, bogatego miejskiego patrycjatu.

Od 1875 r. zaczęto sporządzać alfabetyczne spisy poślubionych w danym roku (znajdujące się zazwyczaj na końcu, wyjątkowo na początku wykazu notacji z danego roku). Tytuły wykazów były zróżnicowane, np.:

Алфавитъ метрическимъ выписямъ о бракосочетавшихся за 1876 годъ по Фарному Римско-Католическому приходскому Костелу, Алфавитный Спосокъ лицамъ вступившимъ в бракъ въ 1875 году; Алфавитъ о бракосочетавшихся за 1895 годъ.

Spisy prowadzone w poszczególnych parafiach różnią się zasobem elementów treści. Udało się ustalić kilka sposobów imiennego zapisu osób zaślubionych: nazwisko i imię mężczyzny oraz nazwisko panieńskie i imię kobiety lub w odwrotnej kolejności – imię i nazwisko panieńskie (czasami w rubrykach), np. *Варнавскій Степанъ съ Лозовской Юзефой, Левкевичъ Петръ съ Обуховскою Уриулею* [Franciszkańska 1875, k. 50]; tylko nazwisko w dopełniaczu l. mn., np. *Бубеновъ, Башкевичей, Борковскихъ, Бълевичей, Бугайскихъ, Бродовскихъ* [Farna 1900].

Księgi metrykalne zgonów parafii grodzieńskich – notacje metrykalne i spisy alfabetyczne umarłych

Księgi zmarłych (*Libri mortuorum*) zawierały z reguły trochę węższy zakres informacji niż księgi chrztów i ślubów. Powinny były uwzględniać: imię i nazwisko zmarłej osoby dorosłej, wiek oraz stan cywilny, społeczny, zawód czy urząd (w przypadku dzieci zazwyczaj podawano tylko imię i inne dane dotyczące ojca dziecka); miejsce zamieszkania zmarłego (wiek osób dorosłych odnotowywano w latach, a dzieci także w miesiącach i tygodniach), przyczynę śmierci, miejsce pochówku⁴⁸.

W niektórych analizowanych notacjach zgonu można stwierdzić brak nazwy parafii i brak informacji o przyjęciu świętych sakramentów. Nie zawsze podawano przynależność społeczną uczestników ceremonii. Analiza większej ilości egzemplifikacji prawdopodobnie pozwoliłaby zaobserwować inne drobne odstępstwa od przyjętego wzorca lub też zgodność z obowiązującym formularzem.

Podobnie jak w przypadku chrztów i ślubów, od 1875 r. zamieszczano w księgach wykazy alfabetyczne zmarłych w danym roku, np.:

Алфавитъ къ Выписямъ метрической книги Занеменско-Гродненскаго Римско-Католическаго Францишканскаго приходскаго костела о умершихъ в 1875 году, Алфавитъ

⁴⁸ C. Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, red. nauk. A. Rachuba i S. Górczyński, Warszawa 2009, s. 521.

умершимъ Гродненскаго по Бернардинскаго римско-католическаго приходскаго Костела за 1900 годъ.

Roczne spisy zawierały np.: nazwisko i imię zmarłej osoby, np. *Бутримовичъ Войтехъ, Бълявская Казимира, Воеводскій Анатолій, Дорошкевичей Петръ* [Bernardyńska 1900]; *Борейша Юзефа, Бъньскій Феликсъ, Борковскій Владиславъ, Буйкевичъ Иванъ Карлъ, Блажукъ Бригида* [Farna 1900]; nazwisko i imię w połączeniu z nazwą utworzoną od imienia ojca (czyli otčestwo), np. *Анисько Адамъ Карловичъ, Буйко Константинъ Антоновичъ, Лежевска Анна Осиповна* [Franciszkańska 1875, k. 514-515v].

W aktach metrykalnych chrztów, ślubów i zgonów parafii grodzieńskich znalazła odzwierciedlenie charakterystyczna dla ówczesnego społeczeństwa niższa pozycja społeczna kobiet, a mianowicie:

- W notacjach metrykalnych chrztów, jeśli matka chrzestna była mężatką, obowiązkowo podawano nazwisko, czasami też imię męża; w alfabetycznych spisach urodzonych w danym roku obok nazwiska i imienia ochrzczonego dziecka dość często podawano imię ojca lub utworzoną od tego imienia formę odojcowską (np. *Свислоцкий Александръ сынъ Фомы, Урбанъ Болеславъ Бенедиктовъ*), imię matki bardzo rzadko. W ceremonii chrztu dzieci szlacheckich obok chrzestnych czasami uczestniczyli asystenci, którymi byli mężczyźni.
- W alfabetycznych wykazach poślubionych w danym roku w niektórych parafiach podawano tylko nazwisko i imię nowożeńca. Kobiety nie uczestniczyły też w ceremonii zaślubin jako świadkowie.
- W notacjach metrykalnych zgonów w przypadku zmarłego dziecka należało podać informację, kto był ojcem; jednakże z analizy zapisów wynika, że czasami podawano nazwisko i imiona obojga rodziców.

Nawet dość ogólny przegląd pozwala stwierdzić, że księgi metrykalne stanowią znakomite źródło wiedzy na temat społeczeństwa Grodzieńszczyzny w okresie przynależności do Cesarstwa Rosyjskiego. Ze względu na chronologię źródeł i zasób materiału księgi metrykalne są bezcenne z punktu widzenia prac historyczno-demograficznych, stratygrafii społecznej, badań socjologicznych i onomastycznych.

Źródła

1. Выписи метрической книги Гродненской Фарной Римско-Католической приходской церкви. Часть первая О родившихся съ 1. числа января месяца 1876 года (i 1880,1885), Archidiecezjalne Archiwum w Białymstoku (dalej: AAB).
2. Выписи метрической книги Гродненской Занеменско-Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть первая О родившихся. съ 1го числа мьсяца Января 1875 года. (i 1885), AAB.
3. Выписи метрической книги Гродненской Бернардинской Римско-Католической приходской церкви. Часть первая. О родившихся. Съ 1го числа мьсяца Января 1852 года.(i 1885), AAB.
4. Выписи метрической книги Гродненской Фарной Римско-Католической приходской церкви. Часть вторая О бракосочетавшихся. Съ 1го числа мьсяца Января 1976 года.(i 1900), AAB.
5. Выписи метрической книги Гродненской Занеменско-Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть вторая О бракосочетавшихся. Съ 1го числа мьсяца Января 1875 года, AAB.
6. Выписи метрической книги Гродненской Занеменско-Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть третья О умершихъ. Съ 1го числа мьсяца Января 1875 года, AAB.
7. Выписи метрической книги Гродненской Бернардинской Римско-Католической приходской церкви. Часть третья О умершихъ. Съ 1го числа мьсяца Января 1900 года, AAB.
8. Выписи метрической книги Гродненской Бернардинской Римско-Католической приходской церкви. Часть третья О умершихъ. Съ 1го числа мьсяца Января 1852 года, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie (dalej АНW).
9. Выписи метрической книги Гродненской Фарной Римско-Католической приходской церкви. Часть вторая О бракосочетавшихся. Съ 1го числа мьсяца Января 1852 года, АНW.
10. Выписи метрической книги Гродненской Занеменско-Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть первая О родившихся съ 1го числа мьсяца Января 1852 года, АНW.

Bibliografia

- Baliński M., Lipiński T., *Starożytna Polska*, t. 3, *Wielkie Księstwo Litewskie*, Warszawa 1846.
- Dacewicz L., *Księgi metrykalne dekanatu Białystok, Grodno i Sokółka z II połowy XIX w. jako źródła do historii społeczeństwa polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza*, [w:] *Archiwalne dziedzictwo. Białostockie Studia Historyczno-Kościelne XVIII*, red. A. Szot, Białystok 2017.

Dacewicz L., *Stabilność konwencji w tekstach ksiąg metrykalnych w zaborze rosyjskim*, [w:] *Konwencja i kreacja w tekstach kultury*, red. M. Karwatowska, Chełm 2016.

Gordziejew J., *Socjotopografia Grodna w XVIII wieku*, Toruń 2002.

Łowmiański H., *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 1, Wilno 1931.

Ochmański J., *Historia Litwy*, Wrocław 1982.

Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г., т. XI, *Гродненская губерния*, под ред. и с предисл. Н.А. Тройницкого, Петербург 1904.

Leonarda Dacewicz
University of Białystok

RECORD BOOKS OF THE CATHOLIC PARISHES OF GRODNO
 IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY – A SOURCE FOR RESEARCH
 ON THE ANTHROPONYMY OF THE INHABITANTS OF GRODNO
 IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF THE CITY

Summary

The subject of the research is the record books of three Roman Catholic parishes in Grodno: Farna, Franciszkańska, and Bernardyńska from 1848 to 1918. The aim of the research is to evaluate the record books in terms of their value and usefulness for historical-social, cultural and onomastic research, as well as to pay attention to the structure and content of recordings of baptisms, weddings, and deaths and alphabetical lists of people drawn up in Russian. The record books are an excellent source of knowledge about the society of the Grodno region in the period of belonging to the Russian Empire.

Keywords: history of Grodno, Grodno parishes, record books, record notations, alphabetical lists of the baptized, the married and the dead, anthroponymy.